

łałości dywersyjnej. I w tej części spotykamy się z powoływaniem na poglądy R. Breyera, który, jak wiadomo, stanowczo zaprzecza, aby mniejszość niemiecka w Polsce uprawiała taką działalność. Sam jednak autor nie jest całkiem przekonany o słuszności takiego stanowiska, co uwidacznia się m. in. w niekonsekwentnych, zachodzących w toku rozumowania na temat tej sprawy. I tak na s. 59 czytamy, że „dowód naukowy na prawdziwe zamiary Hitlera nie da się przeprowadzić tak łatwo, jak udowodnienie jego rzeczywistego działania”. Po takim stwierdzeniu następuje obszerny wywód na temat... zamiarów Hitlera.

Według Rimschy Hitler obawiał się użycia niemieckich mniejszości na Łotwie w Estonii do celów dywersyjnych, liczył się bowiem z ZSRR. To, jak przypuszcza autor, podyktowało decyzję o przesiedleniu Niemców nadbałtyckich na tereny świeżo zdobyte w Polsce. Przypuszczenie to może być przynajmniej częściowo słuszne, nie da się jednak *per analogiam* przenieść na stosunki w Polsce, gdzie nie działały na Hitlera tego rodzaju hamulce. (Wysuwano też przypuszczenie, że Hitlerowi dla przeprowadzenia germanizacji ziem polskich brakowało ludzi i że dlatego posłużył się mniejszością niemiecką z krajów bałtyckich). Raczej należałoby dla stosunków polskich szukać analogii w wypadkach w Czechosłowacji okresu monachijskiego. Tam zaś dywersyjna rola partii Konrada Henleina w stosunku do państwa czechosłowackiego nie może ulegać wątpliwości. Z tego względu uznać trzeba, że solidaryzowanie się v. Rimschy z poglądami Breyera nie znajduje rzeczowego uzasadnienia w jego pracy.

Wynika z niej bowiem, że niemiecka mniejszość narodowa na Łotwie uległa szybko wpływowi hitlerowskiemu, przynajmniej w swych ośrodkach kierowniczych i w młodym pokoleniu, niezuzycie zaś jej do celów dywersyjnych spowodowane było nie jej oporem przeciw temu, bo takiego prawie że nie było, ale pobudkami zewnątrz-politycznymi, które w pierwszej fazie wojny zmusiły Hitlera do odłożenia na później realizacji maksymalnego rozszerzenia granic Rzeszy na wschodzie.

Mimo wykazanych wyżej braków, tzn. zbytniego ulegania poglądom zwłaszcza R. Breyera i stawiania nazbyt wielu problemów, bez ich rozwiązania, praca Hansa von Rimschy zasługuje na uwagę jako próba bezstronnego, choć nie zawsze udanego przedstawienia wydarzeń. W powodzi literatury historycznej zachodnio-niemieckiej, której krzykliwy nacjonalizm odbiera wartość naukową, praca v. Rimschy, utrzymana w spokojnym tonie, wyróżnia się dodatnio.

Jerzy Serczyk

WIKTOR HAHN. Bibliografia bibliografii polskich. Wydanie drugie znacznie rozszerzone. Wrocław 1956 Zakład imienia Ossolińskich — Wydawnictwo s. XXII, 645, nlb. 1.

Nareszcie ukazało się zapowiadane od 35 lat drugie, rozszerzone i uzupełnione, wydanie Bibliografii bibliografii polskich W. Hahna, rejestrujące wszelkie bibliografie wydane do roku 1950 włącznie. Dzieło to zasługuje na bardziej wszechstronne omówienie, na które tu niestety nie ma miejsca. Z konieczności więc należy się ograniczyć do scharakteryzowania go pod kątem problematyki interesującej dotychczas Przegląd Zachodni, a więc w zakresie zagadnień polsko-niemieckich, Słowiańszczyzny zachodniej, Ziemi Zachodnich i Odzyskanych oraz okupacji hitlerowskiej w Polsce.

Bibliografia składa się z trzech działów głównych (bibliografie bibliografii; bibliografie ogólne; bibliografie specjalne) i 33 poddziałów, które zawierają jeszcze 243 poddziałiki, co bynajmniej nie ułatwia z niej korzystania. Wręcz przeciwnie, czytelnik częstokroć gubi się w ich zagęszczeniu, a skąpa liczba odsyłaczy (w wielu poddziałikach brak ich zupełnie) nie ułatwia bynajmniej znalezienia poszukiwanych

pozycji. W takich wypadkach należy uciekać się do skorowidza przedmiotowego, choć miejscami opracowany jest on zbyt schematycznie.

Autor umieścił w nowym wydaniu dużo więcej tzw. kryptobibliografii¹, niż to miało miejsce w pierwszym. W rzeczywistości zatem przewyższają one liczbą znacznie właściwe bibliografie, choć najczęściej nie dorównują im swą zawartością. Można uznać za rzecz celową włączanie do Bibliografii niektórych kryptobibliografii, ale tylko tam, gdzie zagadnienia nie posiadają jeszcze żadnych bibliografii. Natomiast zbyteczną rzeczą jest podawanie takiej np. pozycji: „Stanisław Śreniowski: Historia ustroju Śląska, Katowice-Wrocław 1948, s. 243. — Ważniejsza literatura: s. 237—238” (nr 1596), gdy Śląsk posiada ze wszystkich regionów Polski najlepiej rozbudowany aparat bibliograficzny.

Wielkie zróżnicowanie poddziałów Bibliografii sprawia, że pozycji dotyczących zagadnień polsko-niemieckich trzeba szukać w różnych miejscach. A więc w dziale „Polonica za granicą” — poddział „Niemcy” (nr 253—258), w którym chyba przez niedopatrzenie umieszczono pozycję „Bibliographie des Generalgouvernements” za lata 1941—1943 (nr. 259)! Nieco pozycji znajduje się również w poddziale „Historia narodów obcych zamieszkałych w Polsce — Niemcy” (nr 1625—1626), „Poszczególne kraje lub narody — Niemcy” (nr 6066—6072) oraz „Polityka światowa” (nr 113—115). Pominięto tu jednak b. ważną pozycję: (Max Gunzenhäuser): *Bibliographie zur Geschichte der deutsch-polnischen Beziehungen und Grenzlandfragen 1919—1939*. Stuttgart 1942 *Weltkriegsbücherei* s. 205 oraz drugie, uzupełnione wydanie innej bibliografii tegoż autora: *Bibliographie zur Aussenpolitik der Republik Polen 1919—1939 und zum Feldzug in Polen 1939*. 2. ergänzte Auflage. Stuttgart 1943 *Weltkriegsbücherei* s. 100 (por. nr 1104). Podobnie nie uwzględniono nowych uzupełnionych wydań bibliografii Maxa Gunzenhäusera: *Bibliographie zur Geschichte der polnischen Frage bis 1919*. 2. ergänzte Auflage. Stuttgart 1942 *Weltkriegsbücherei* s. 160 (por. nr 1516) oraz *Bibliographie zur Nationalitätenfrage und zur Judenfrage der Republik Polen 1919—1939*. 2. ergänzte Auflage. Stuttgart (1943) *Weltkriegsbücherei* s. 76 (por. nr 6037). Bibliografie te nie są w ogóle znane szerszemu kołu naukowców, warto by je więc obszernie zrecenzować w Przeglądzie Zachodnim.

Z niemieckich bibliografii dotyczących całej Polski zostały jeszcze pominięte: F. Hoffmann: *Polen (und Freie Stadt Danzig)*. [Bibliografia w:] „*Naturforschung und Medizin in Deutschland*” Bd. 47: 1939—1946 *Geographischer Teil* 4 s. 91—115; *Wichtige wirtschaftliche Ostliteratur des Sommers 1932* zusammengestellt im Institut für ostdeutsche Wirtschaft an der Albertus-Universität zu Königsberg. (Königsberg) [1932—1933] nr 1—5; *Übersetzungen der Publikationsstelle 1935—1938*. Abgeschlossen im März 1939 [Berlin 1939] *Reichsdruckerei*, s. 48; *Übersetzungen der Publikationsstelle 1935—1942*. Abgeschlossen im Dezember 1942. [Berlin 1942].

Z zakresu bibliografii ogólnosłowiańskich wymieniono wprawdzie „*Slovanský Katalog Bibliografický*” (nr 99), ale pominięto zupełnie równie ważne, periodyczne wydawnictwo: „*Slawische Bibliographie*” 1846 nr 1—3; 1847 nr 4—7, będące dodatkiem do miesięcznika *Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft*, rejestrujące książki i ważniejsze artykuły wydane w językach słowiańskich, bądź także obcych, Słowiańszczyzny dotyczące. Pozycje w języku polskim były tam najliczniejsze. Bibliografia zestawiana była począwszy od 1843 r. zapewne przez samego redaktora Jana Piotra Jordana w następującym układzie rzeczowym: I. Dzieła religijne. II. Dzieła prawnicze i polityczne. III. Historia (historia literatury), starożytności. IV. Geografia, statystyka, etnografia i pieśni ludowe. V. Językoznawstwo.

¹ Tym mianem określa się wszelkie spisy bibliograficzne wykorzystanych źródeł umieszczane na początku czy końcu różnych wydawnictw naukowych (monografii, rozprawy itp.).

VI. Filozofia i matematyka. VII. Medycyna i przyroda. VIII. Ekonomia, przemysł, handel. IX. Pedagogika. X. Beletrystyka. XI. Czasopisma, almanachy.

Jeśli chodzi o nasze Ziemie Zachodnie i Odzyskane, to poszukiwanie odpowiednich pozycji utrudnia znacznie umieszczenie ich w dwóch całkiem odrębnych działach: „Historia dzielnic i miejscowości” (s. 134—143) i „Bibliografie regionalne i lokalne” (s. 503—519), bez podania jakichkolwiek odsyłaczy z jednego do drugiego działu. Tymczasem większość pozycji działu drugiego można by z powodzeniem zaliczyć do działu historycznego i zapewne nie znalazły się one tam tylko dlatego, że brakowało im w tytule słowa „historia”. Znamienne jest, że pozycje, mające w tytule określenia „Ziemie Zachodnie” czy „Odzyskane”, umieszczono na końcu działu bibliografii regionalnych (nr 6367—6376), choć przecież takiej dzielnicy u nas nie ma. Natomiast przy poszczególnych regionach wchodzących w skład tych ziem nie podano żadnych odsyłaczy. Na odcinku Ziemi Zachodnich i Odzyskanych stwierdzić można duże braki, i to w zakresie właściwych bibliografii pomijając już kryptobibliografie. Przykładowo wymienię opuszczone ważniejsze bibliografie odnoszące się do Wielkopolski, Pomorza Gdańskiego, Mazur i Warmii.

Wielkopolska

Bickerich W[ilhelm], Kurnatowski R.: Übersicht von Veröffentlichungen auf dem Gebiet der Kirchengeschichte der Provinz Posen in den Jahren 1908—1910. „Aus Posens kirchlicher Vergangenheit. Jahrbuch des Evangelischen Vereins für die Kirchengeschichte der Provinz Posen” Jg 1: 1911 s. 123—128.

Bickerich W[ilhelm]: ...in der Zeit vom Januar 1911 — Juni 1912. Tamże Jg 2: 1912 s. 131—135.

Bickerich W[ilhelm]: ... Juni 1912 — Juni 1913. Tamże Jg 3: 1913 s. 125—130.

Bickerich W[ilhelm]: ... Juni 1913 — Juni 1914. Tamże Jg 4: 1914 s. 128—132.

Bickerich W[ilhelm]: ... Juni 1914 — August 1916. Tamże Jg 5: 1915/16 s. 146—152.

Bickerich W[ilhelm]: ... August 1916 — Mai 1918. Tamże Jg 6: 1917/18 s. 154—160.

Baumgartowa Janina: Bibliografia regionu [Wielkopolski] za rok 1938; styczeń — maj 1939. „Przegląd Wielkopolski” R. 1: 1939 nr 1 s. 43—44; nr 3 s. 107—108; nr 4 s. 140; nr 5 s. 172; nr 6 s. 204.

Schrifttum zur Heimatkunde des Warthelandes und der Gauhauptstadt Posen-Posen 1942 Raczynski-Bibliothek 4°, s. 48 [powiel.].

Dybowski Stefan: W sprawie bibliografii literatury o Kaliszu. Kalisz 1928 Drukarnia Wydawnicza 16° s. 15, nlb. 1.

[Podaje przeszło 70 opisów bibliograficznych].

Kwiatkowski Władysław: 325 lat drukarstwa kaliskiego. [Kalisz] 1928 Towarzystwo Przyjaciół Książki w Kaliszu 4° s. 19.

(Uzupełniona odbitka z „Katalogu druków kaliskich” drukowana w 50 egzemplarzach).

Katalog Wystawy Archeologicznej i Zabytków Sztuki urządzonej w Kaliszu w sali ratuszowej w maju i czerwcu 1900 roku. Kalisz 1900 A. Czerwiński 8° s. 79.

[Podaje ponad 30 opisów bibliogr. druków kaliskich].

Pomorze Gdańskie, Mazury i Warmia

La Baume Wolfgang: Literatur zur Vorgeschichte von Westpreussen 1906—1923. „Mannus” Jg 16: 1924 s. 325—334.

Keyser E[rich]: Ost- und Westpreussen [w ostatnim roczniku]: (Preussenland) „Jahresbericht für die deutsche Geschichte” Jg 1: 1925 s. 498—502; Jg 2: 1926 s. 516—523; Jg 3: 1927 s. 468—477; Jg 5: 1929 s. 428—439; Jg 6: 1930 s. 343—351; Jg 7: 1931 s. 370—382; Jg 8: 1932 s. 387—395.

Hein M[ax]: Preussenland [w ostatnim roczniku:] (Ostpreussen). Tamże Jg 9/10: 1933/34, s. 529—540; Jg 11: 1935 s. 434—441; Jg 13: 1937 s. 417—423; Jg 14: 1938 s. 392—398.

Keyser Erich: Westpreussen. Tamże Jg 14: 1938 s. 398—402.

Die landeskundliche Literatur der Provinzen Ost- und Westpreussen. Königsberg 1892 Hübner & in Komm. 8° s. 71. — Königsberger Geographische Gesellschaft H. 1.

Lohmeyer Karl: Die Literatur des Jahres 1900 [i 1901] zur Geschichte Altpreussens. „Historische Vierteljahrschrift“ Jg 4: 1901 s. 429—438; Jg 5: 1902 s. 443—458.

Der Osten im Buch. Besprechungen der wichtigsten Ostliteratur. Ostpreussen, Polen, Korridor, Danzig, Memel, Litauen, Lettland, Estland. Zusammengestellt im Ostpreussen-Institut und im Institut für Osteuropäische Wirtschaft an der Albertus-Universität 1934 u. 1935 [1936]. Königsberg [1936—1937] 4° s. 106, 90 [powiel.].

Ostpreussen. Eine Buchauswahl aus der Stadtbücherei Allenstein. (Alenstein 1933 Stadtbücherei) 8° s. 42.

Ostpreussen und seine Nachbarländer. Ein Wegweiser durch das Schrifttum. Königsberg (1935) Gräfe u. Unzer 8° s. 73.

Plenzat Karl: Ostpreussische Heimatliteratur. Ein Ratgeber und Wegweiser. Königsberg 1922 Hauptwohlfahrtsstelle 8° s. 151.

Rautenberg Otto: Ost- und Westpreussen. Ein Wegweiser durch die Zeitschriftenliteratur. Leipzig 1897 Duncker & Humblot 8° s. nrb. 8, 161. — Publication des Vereins für die Geschichte von Ost- und Westpreussen.

Ten Haaf Rudolf: Kurze Bibliographie zur Geschichte des Deutschen Ordens 1198—1561. Kitzingen 1949 Holzner 8° s. 43. — (Aus der Göttinger Arbeitskreis).

Unser Ostpreussen. Ein besprechendes Verzeichnis für städtische Büchereien. Allenstein 1938 Staatliche Volksbüchereistelle 8° s. 21.

Unsere ostpreussischen Heimatbücher. Ein Pfadfinder durch die Heimatliteratur. Königsberg [1926] Gräfe & Unzer 8° s. 27.

Machholz Ernst: Masuren im Evangelischen Gemeindeblatt. Ein Beitrag zur Altpreussischen Bibliographie für die Zeit vom 1. Oktober 1845 bis zum 31. Dezember 1907. Sonderabdruck aus Heft 14 der Mitteilungen der Literarischen Gesellschaft Masovia 8° s. 152—193.

Neueste Literatur über Masuren [za lata 1897—1901]. „Mitteilungen der Literarischen Gesellschaft Masovia“ Jg 5: 1899 s. 231—233; Jg 6: 1900 s. 182—183; Jg 7: 1901 s. 261—263; Jg 8: 1902 s. 212.

Literatur über Masuren aus dem Jahre 1907. Tamże Jg 13: 1908 s. 271—275.

Romanowski Max: Neuere Literatur über Masuren aus dem Jahre 1908. (Abgeschlossen am 25. Oktober 1908). Tamże Jg 14: 1909 s. 326—333.

Romanowski Max: Literatur über Masuren, mit besonderer Berücksichtigung der Kriegsliteratur. Tamże Jg 20/21: 1916 s. 121—145; Jg 22/23: 1919 s. 264—284.

Autor pominął również szereg katalogów antykwariatów królewieckich specjalizujących się w Prussicach, choć uwzględnił (nr 925) katalog Oskara Eulitza (w Bibliografii omyłkowo zaakcentowano imię „Oskar” jako nazwisko!), poświęcony także temu regionowi. Warto te katalogi wynotować, gdyż zawierają obok regionalnej literatury osobne działy książek polskich, i to specjalnie ukazujących się na terenie b. Prus Wschodnich. W Bibliografii pominięto również parę specjalnych katalogów ludowej literatury polskiej wydawanej dla ludności mazurskiej:

A[bramowski Richard]: Verzeichnis polnisch-evangelischer Literatur. „Evangelisches Gemeindeblatt“ 1888 nr 33 s. 199—200.

Katalog książek dla Chrześcijan-Ewangelików i innych, tudzież obrazów, wyroków, pocztówek itd. znajdujących się na składzie w Księgarni ludowej Edwarda Feit-

zingera w Cieszynie (Śląsk austriacki). [Cieszyn 1907] (C. i k. nadw. drukarnia Karola Prochaski w Cieszynie). 8° s. 16.

Spis książek polskich, wydanych drukiem i nakładem Antoniego Gąsiorowskiego w Johannsburgu (na Mazurach). „Nadwiślanin” R. 10: 1859 nr 16, 17 i 19.

Verlags-Katalog von Ernst Lambeck, Verlags-Buchhandlung, in Thorn. Vom 15. Mai 1840 bis 15. Mai 1890. Thorn 1890 Druck von Ernst Lambeck 8° s. 31.

[Na s. 24—31: Polnischer Verlag].

W Bibliografii zauważyć można pewne niekonsekwencje w zakresie używania nazw miejscowości naszych Ziemi Odzyskanych. W pewnych wypadkach np. (nr 6249) autor podaje w opisie niemieckiej pozycji „Środa” zamiast „Neumarkt”, w innych natomiast „Danzig” zamiast „Gdańsk” (nr 6286) czy „Stolp” zamiast „Słupsk” (nr 925). Nazwę miasta „Słupsk” podano na s. 77 błędnie „Słupca”.

Dużą trudność natrafia czytelnik przy szukaniu bibliografii dotyczących ostatniej wojny i okresu okupacji, choć powinien je wszystkie znaleźć w istniejącym podrzdziale: Wojna światowa (druga) na s. 132. Tymczasem dwie pozycje pt. Druga wojna światowa (nr 1350) znajdują się zupełnie gdzie indziej (w podrzdziale: Poszczególne problemy i osoby) a pozycji dotyczącej eksterminacji ludności żydowskiej (nr 1634) szukać trzeba w rozdziale o mniejszościach narodowych w Polsce, choć tam wystarczy tylko odsyłać. Warto tu dodać dwie opuszczone pozycje dotyczące drugiej wojny światowej:

Lerska Hanna: Druki Polski podziemnej i wydawnictwa powstańcze. „Kultura” Paryż 1949 nr 8 (25) s. 139—159 i odbliska 8° s. 23.

Lerska Hanna: Zaczątek bibliografii druków Polski podziemnej pod okupacją 1939—1944. Tamże nr 15 s. 143—150.

Autor Bibliografii poświęcił wiele uwagi wszelkim zestawieniom Poloniców publikowanych za granicą, lecz i tu zakradły się pewne dotkliwie opuszczenia, których źródłem było niewątpliwie zbyt gorliwe izolowanie nauki polskiej od Zachodu. Warto więc tutaj chociaż je wymienić:

Darlow T. H., Moule H. F.: Historical Catalogue of the Printed Editions of Holy Scripture in the Library of the British and Foreign Bible Society. Vol. II: Polyglots and Languages other than English. London 1913 British and Foreign Bible Society.

[Zawiera m. i. bibliografię biblii polskich wraz z podobiznami kart tytułowych, zestawioną przez Aleksandra Woyde ok. 1900 r.].

Jurkszus Jadwiga: Bibliographie des publications periodiques polonaises en Belgique 1945—1948. Bruxelles 1950 Institut d'Etudes Polonaises en Belgique 8° s. 13. Bulletins Bibliographiques de l'Institut d'Etudes Polonaises en Belgique, 1.

Klukowski Jerzy: Bibliografia druków polskich w amerykańskiej strefie okupacji Niemiec 29. IV. 1945 — 1. II. 1947 Dachau... 1947 „Słowo Polskie” 8° s. 21, nlnb 1. — Zrzeszenie Wydawców i Księgarzy Polskich Zagranicą.

Klukowski Jerzy: Spis prasy polskiej w Niemczech 1945—1948. Dillingena d. D. 1948 Nakładem autora [powielono 200 egzemplarzy].

Kowalik Jan: Polonica niemieckie od 1 września 1939 do 31 grudnia 1948. „Kultura” Paryż 1949 nr 9; 1950 nr 1, 4, 5, 6, 7/8 i 10.

Kurtzmann Louis: Versuch einer Bibliographie einer polnisch-deutschen Bibliothek. „Serapeum. Zeitschrift für Bibliothekswissenschaft, Handschriftkunde und ältere Literatur” Jg 31: 1870 nr 4 s. 49—58.

Meleń Aleksander C[zesław]: Polonica szwajcarskie 1939—1947. „Kultura” Paryż 1948 nr 6 s. 164—170; nr 7 s. 151—158; nr 11 s. 151—156.

Nosovský Karel, Pražák Vilém: Suopis Ceskoslovenské literatury za léta 1901—1925. Tom I, 1, 2 i II. V Praze 1931—1938.

[W tomie II s. 591—597: Polska literatura].

Okta wiec Jan: Bibliografia wydawnictw szkolnych w Palestynie i we Włoszech 8. V. 1942 — 7. V. 1946. Bari 1946. 476 Sekcja Wydawnicza (dawn. Sekcja Wydawnicza 2 Korpusu) 8° s. nlb. 2, 53.

Sappok Gerhard: Verzeichnis des seit dem Herbst 1939 bis Ende 1942 in England und in den USA erschienenen Emigranten-Schrifttums. W: Gerhard Sappok: Polnische Wunschträume. Die Propaganda der Polen in England und in den USA unter besonderer Berücksichtigung ihrer Westausweitungspropaganda (1939—1942). Berlin 1943 Selbstverlag der Publikationsstelle 8° s. 128, tabl. IX.

[Na s. 125—128 bibliografia obejmuje 105 pozycji].

W. W. Hm.: Bibliografia harcerska. Londyn 1943 Naczelny Komitei ZHP 8° s. 12. — Biblioteczka Harcerska Nr 5.

Wolanin Alphonse S.: Polonica Americana. Annotated catalogue of the Archives and Museum of the Polish Catholic Union. Chicago 1950 Polish Roman Catholic Union of America, Archives and Museum 8° s. 295.

W związku ze słusznym uwzględnieniem przez autora także bibliografii rękopiśmiennych warto jeszcze przytoczyć takie 3 z tego samego zakresu:

Danilewiczowa Maria: Guide Bibliographique de la Pologne contemporaine.

[Rękopis przygotowany w 1940 r. do druku w Bibliotece Polskiej w Paryżu].

Polonica w części Francji nieokupowanej przez Niemców.

[Katalog opracowany w okresie II wojny z inicjatywy Polskiej YMCA, jeden egzemplarz znajduje się w Bibliotece Narodowej w Warszawie].

Ramsay Paulina C.: Bibliografia najnowszej historii polskiej.

[Przygotowana do druku kartoteka licząca ok. 4 000 pozycji w J. Piłsudski Institute of America for Research in the Modern History of Poland].

Obecne wydanie Bibliografii bibliografii polskich stanowić może, mimo wymienionych wyżej braków, prawdziwą chlubę Wydawnictwa Ossolineum, któremu należy się także wdzięczność za piękny, przejrzysty druk na dobrym papierze. Miejmy nadzieję, że szczegółowe jej recenzje napisane pod kątem widzenia innych dyscyplin ujawnią także pewne pominięte materiały, które w sumie pozwolą po pewnym czasie na wydanie trzeciej edycji bardziej zbliżonej do ideału kompletności.

Władysław Chojnacki

AMTLICHES GEMEINDE- UND ORTS-NAMENVERZEICHNIS DER DEUTSCHEN OSTGEBIETE UNTER FREMDER VERWALTUNG. Bearbeitet und herausgegeben von der Bundesanstalt für Landeskunde. Remagen. Band 1. Amtliches Gemeindeverzeichnis der Deutschen Ostgebiete unter fremder Verwaltung nad dem Gebietsstand am 1. 9. 1939 mit einem Gemeindeverzeichnis der von der Oder-Neisse-Linie und der polnisch-sowjetischen Verwaltungsgrenze in Ostpreussen durchschnittenen Kreise und Karten. 3. Auflage. Remagen 1955. Verlag der Bundesanstalt für Landeskunde 8° ss. X, 4 nlb., 176, mapy.

Powyższe wydawnictwo ma charakter urzędowy i — jak podaje przedmowa — winno się stać podręcznikiem niezbędnie potrzebnym władzom i instytucjom państwowym, a także przesiedleńcom oraz całemu społeczeństwu niemieckiemu. Ten pierwszy tom „Urzędowego spisu gmin i nazw miejscowości niemieckich terenów pozostających pod obcym zarządem” powinien zastąpić poprzednie wydawnictwa sprzed drugiej wojny światowej, które są zupełnie wyczerpane... Dwa dalsze tomy, mające m. i. zawierać dokładnie dane statystyczne do „utraconych terenów”, są w przygotowaniu, przybliżony jednak termin ich wydania nie został jeszcze podany. Cało-